

საპროცესო მორიგებიდან გარიგებამდე

საპროცესო შეთანხმების შემოღების მიზანი მართლმსაჯულების სწრაფად და ეფექტურად განხორციელება იყო, მაგრამ იურისტები თვლიან, რომ ამ ინსტრუმენტმა რადიკალურად განსხვავებული სახე მიიღო. სად მთავრდება სასამართლოს ძალაუფლება და იწყება პროკურატურის ინტერესი?

ნინო გოგუა

„გაჭიანურებული სასამართლო პროცესების დაჩქარებისა და ბრალდებულთა წახალისების“ მიზნით, საქართველოს პარლამენტმა 2004 წლის თებერვალში „სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში“ საპროცესო შეთანხმების მუხლი შეიტანა. კანონი ამ მუხლს მოდავე მხარეებს შორის მორიგებად განმარტავს.

საპროცესო შეთანხმების გაფორმებაში მხოლოდ პროკურორი და ბრალდებული მონაწილეობენ. თუ ბრალდებული თანამშრომლობს გამოძიებასთან, ვიდრე მოსამართლე განაჩენს გამოიტანს, პროკურატურა მას უთანხმებს იმაზე ნაკლებ სასჯელს, ვიდრე ამას მოსამართლე კანონის მიხედვით დააკისრებდა. ამ შემთხვევაში, სასამართლო გამოძიება საპროცესო შეთანხმებით სრულდება. დაზარალებული მოლაპარაკებაში არ იღებს მონაწილეობას და არც საპროცესო შეთანხმების აპელაციის უფლება აქვს.

ქართული კანონმდებლობა ორი სახის საპროცესო შეთანხმებას იცნობს – ესაა ბრალზე და სასჯელზე შეთანხმება. პირველ შემთხვევაში, ეჭვმიტანილი აღიარებით ჩვენებას იძლევა და ამის შემდეგ ფორმდება მორიგება. სასჯელზე შეთანხმებისას ბრალდებული წერილობით არ აღიარებს დანაშაულს, მაგრამ თანხმობას აცხადებს წაყენებულ სასჯელზე. ასეთი შემთხვევები, იუსტიციის სამინისტროს მონაცემებით, ძალზე იშვიათია, რასაც ვერ ვიტყვით ბრალზე საპროცესო შეთანხმებაზე. 2009 წლის 10 თვის სტატისტიკური მონაცემებით, 8084 ბრალდებულს სახელმწიფომ საპროცესო შეთანხმება გაუფორმა.

პროკურატურის მთავარი ანალიტიკური სამმართველოს უფროსის შალვა სალირაშვილის განმარტებით, მას შემდეგ, რაც სასამართლო პრაქტიკაში საპროცესო შეთანხმება გაჩნდა, მნიშვნელოვნად შეიკვეცა და გამარტივდა წინასწარი გამოძიების პროცედურები (სა-

სამართლო განხილვამდე ექვმიტანილის დანაშაულის დადგენის სტადია). უფრო მოხილური გახდა სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლის განხილვის ვადები. „სასამართლო მხოლოდ იმას არკვევს, ხომ არ იქნა დარღვეული ბრალდებულისათვის კანონით მინიჭებული უფლებები. სასამართლო სხდომაზე აღარ ხდება მტკიცებულებათა გამოკვლევა და მონმეთა დაკითხვა“.

იმ შემთხვევაში, როდესაც დაზარალებული მხარე წინასწარი გამოძიების დასკვნას არ ეთანხმება, სასამართლო განხილვა მისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. საპროცესო შეთანხმების გაფორმების შემთხვევაში კი, დაზარალებულს ელახება კანონით გარანტირებული უფლება – წარუდგინოს მოსამართლეს დამატებითი მტკიცებულებები, რამაც შეიძლება საქმის არსებით განხილვას კალაპოტი შეუცვალოს.

12 ოქტომბერს სწორედ ამგვარი ფაქტის წინაშე დადგა „ვარსკვლავების აკადემიის“ შენობის ჩამონგრევის შედეგად დაღუპული ნიკა გელაშვილის ოჯახი. დაზარალებულები არ იზიარებენ წინასწარი გამოძიების დასკვნას. ოჯახის ადვოკატებს, მერაბ ჩიქოვანს და გაგი მოსიაშვილს სასამართლოსთვის წარდგენილი ჰქონდათ შუამდგომლობა, რის მიხედვითაც პროცესზე უნდა დაკითხულიყვნენ დამატებითი მოწმეები.

ოჯახის განცხადებით, წინასწარმა გამოძიებამ ყველაფერი გააკეთა იმისათვის, რომ პასუხისმგებლობა აეცილებ-

პროცესო შეთანხმებაზე ექსკლუზიური უფლება პროკურატურას აქვს.

საპროცესო შეთანხმებების გარეშე კითხვის ნიშნებს აჩენს ის გარემოება, რომ კანონი არ აკონკრეტებს, რა იგულისხმება ტერმინში „გამოძიებასთან თანამშრომლობა“. კრიმინალური დაჯგუფების შესახებ ოპერატიული ინფორმაციის მიწოდებაცა და წაყენებული ბრალის აღიარებაც ერთნაირად შეიძლება გახდეს „საპროცესო შეთანხმების“ საბაბი.

ამასთან, „სისხლის სამართლის საპროცესო კანონი“ განმარტავს, რომ აღიარებითი ჩვენება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია უტყუარი მტკიცებულება, თუ სხვა გარემოებებითაც დასტურდება. მაგრამ საპროცესო შეთანხმების გაფორმების შემთხვევაში, დაზარალებულის ადვოკატებს არ ეძლევათ საშუალება, წარადგინონ მტკიცებულებები, რაც ცრუ აღიარებით ჩვენებაზე შეიძლება მიუთითებდეს. კანონი ასევე არ განმარტავს, რა კატეგორიის დანაშაულში ბრალდებულთან უნდა გაფორმდეს საპროცესო შეთანხმება და რა ბრალზე შეიძლება მორიგება. პროკურორი თავად წყვეტს, რა სახის თანამშრომლობა რა სასჯელის რა ზომას შეესაბამება.

სწორედ ამ ფაქტორს ასახელებს საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის თავმჯდომარე თამარ ხიდაშელი საპროცესო შეთანხმების არაეფექტურობის მთავარ მიზეზად: „კანონში იმდენად ფართოა პროკურორის უფლება-მოვალეობები, რომ პროკურორებს

დანაშაულებზე (განზრახ მკვლელობა, წამება, არაადამიანური მოპყრობა, გაუპატიურება) საპროცესო შეთანხმების გამოყენებას ზღუდავს და აწესებს მკაცრ კონტროლს. გამონაკლის შემთხვევებში კი, საპროცესო შეთანხმების მიზანშეწონილობა ამ სახის დანაშაულებზე წყდება ბრალდებულის მხრიდან თანამშრომლობის განსაკუთრებით მაღალი ხარისხის გათვალისწინებით – როდესაც ბრალდებულის თანამშრომლობა ხელს უწყობს სხვა განსაკუთრებით მძიმე ან მძიმე დანაშაულის გახსნას“.

თუმცა, სწორედ მძიმე კატეგორიათა დანაშაული – როდიონ კირაკოსიანის განზრახ მკვლელობის საქმე – მოხვდა სახალხო დამცველის სოზარ სუბარის ანგარიშში. 2001 წლის 16 სექტემბერს თბილისში როდიონ კირაკოსიანს დანით მიაყენეს რამდენიმე მძიმე ჭრილობა და თავში ჩაარტყეს ბლაგვი საგანი; 8 დღის შემდეგ იგი საავადმყოფოში გარდაიცვალა. 2006 წლის 28 ივლისს პროკურორმა ია დარჯანიამ დანაშაულში ექვმიტანილებს საპროცესო შეთანხმება გაუფორმა. გარდაცვლილის ოჯახი კი დღემდე დარწმუნებულია, რომ არაკვალიფიციური გამოძიების გამო, მკვლელები განსასჯელის სკამზე არც კი აღმოჩენილან.

ომბუდსმენის ოფიციალურ განცხადებაში ვკითხულობთ: „საქმის შესწავლით ამკარაა, რომ არც წინასწარი და არც დამატებითი გამოძიების მიერ არ იყო ჩატარებული აუცილებელი სა-

■ კრიმინალური დაჯგუფების შესახებ ოპერატიული ინფორმაციის მიწოდებაცა და წაყენებული ბრალის აღიარებაც ერთნაირად შეიძლება გახდეს „საპროცესო შეთანხმების“ საბაბი.

ბინა „რუსთავი 2“-ისა და „არტ-იქსის“ ხელმძღვანელი პირებისთვის, რომელთა შორისაც დავით კეზერაშვილის მეუღლე და გიგა ბოკერიას ნათესავები არიან.

თუმცა ბრალდებულის აღიარებით ჩვენებაზე მოულოდნელად გაფორმებულიმა საპროცესო შეთანხმებამ დაზარალებულ მხარეს ეს შესაძლებლობა წაართვა. ფორმალურად მხარეებს შორის მოლაპარაკება შედგა, მაგრამ დაზარალებული ოჯახი ამ მორიგების მიღმა დარჩა. მიუხედავად იმისა, რომ, კანონით, დაზარალებული და პროკურატურა ერთ მხარეს წარმოადგენს, სა-

თვითშემოქმედების საშუალება ეძლევათ. მათ ექსკლუზიურად შეუძლიათ სუბიექტური მიდგომით გააფორმონ, ან არ გააფორმონ საპროცესო ხელშეკრულება. ვთვლი, რომ კანონი უფრო დეტალური და გასაგები უნდა იყოს“.

მთავარი პროკურატურის ანალიტიკური სამმართველოს უფროსი შალვა საღირაშვილი განმარტავს, რომ არაა აუცილებელი კანონის დაკონკრეტება, რადგან პროკურორების მუშაობას ზემდგომი პროკურორები უწყვენ მონიტორინგს. ამასთან, „პროკურატურა განსაკუთრებით მძიმე კატეგორიის

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სტატისტიკა

2006 წელი – სასამართლომ განიხილა 4888 სისხლის სამართლის საქმე, მათგან 1201 დასრულდა საპროცესო შეთანხმებით

2007 წელი – 6853 /3035

2008 წელი – 7338 /3544

2009 წელი – 5534 /3126

გამოძიებო მოქმედებები – არ იყვნენ დადგენილი და დაკითხული შემთხვევის ადგილის მიმდებარე ტერიტორიაზე მცხოვრები პირები, რომელთაც, შესაძლოა, დაენახათ, თუ როგორ და ვის მიერ მოხდა კ.-ს მკვლელობა, არც მონშეების ადგილსამყოფელის დადგენისათვის გატარებულა რაიმე ქმედითი ღონისძიებები. გამოძიებას ასევე არ უმსჯელია დაზარალებულის მიერ არაერთ ჩვენებაში აღნიშნულ გარემოებებზე და დანაშაულის ჩადენის ანგარებიან მოტივზე, არ დაუდგენია და არ დაუკითხავს ის პირები, რომლებიც, დაზარალებულის ჩვენებების თანახმად, ჯგუფურად იღებდნენ მონაწილეობას განზრახ მკვლელობაში“.

რაც შეეხება ჯგუფურ კანონდარღვევას, საპროცესო კოდექსის მიხედვით, იდენტური ბრალის მქონე ორგანიზებული ჯგუფის წევრებს შორის პროკურატურამ შეიძლება ერთთან გააფორმოს შეთანხმება, მეორესთან – არა. 19 ნოემბერს მუხროვანის ამბოხის პროცესზე 28 განსასჯელიდან შვიდმა აღიარა დაუმორჩილებლობაში წაყენებული ბრალი და შეიძივე მათგანთან პროკურატურამ საპროცესო გარიგება გააფორმა. სწორედ აღიარებითი ჩვენების და არა დამატებით მიღებული ინფორმაციით ახსნა პროკურორმა საპროცესო შეთანხმების გაფორმების

მოტივი. სასამართლო პროცესში კვლავ რჩება იგივე კატეგორიის დანაშაულის ჩადენაში ბრალდებული 21 სამხედრო მოხელე.

ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის არქივში ინახება განსხვავებული საქმეც, როცა საია 60 ლარის ღირებულების ლითონის მოპარვაში ბრალდებულს იცავდა. ეჭვმიტანილი ბრალს აღიარებდა, მაგრამ პროკურატურამ საპროცესო შეთანხმების გაფორმებაზე უარი განუცხადა და სასამართლომ მას 4 წლამდე პატიმრობა მიუსაჯა. მოგვიანებით ბრალდებულმა სასჯელის ზომა შემდგომ სასამართლოში გააპროტესტა და გაიმარჯვა.

იურისტთა დამოუკიდებელი გაერთიანება „42-ე მუხლის“ იურისტი არჩილ ჩოფიკაშვილი იხსენებს, რომ როცა საპროცესო შეთანხმება ახალი შემოღებული იყო, პროკურორები ორგანიზებულ, ნარკოტიკებთან ან იარაღთან დაკავშირებულ საქმეებში ეჭვმიტანილებს ზოგჯერ ატყუებდნენ კიდევ – სხვების „ჩაშვების“ სანაცვლოდ, საპროცესო შეთანხმებას ჰპირდებოდნენ, მაგრამ სასამართლო პროცესზე მხოლოდ რამდენიმე თვით ან წლით ნაკლებ სასჯელს უფორმებდნენ, ვიდრე მოსამართლე მისცემდათ. ჩოფიკაშვილის განცხადებით, საპროცესო შეთანხმება და პროკურატურის დამატებითი ფუნქციები ერთმ-

ნიშვნელოვნად არაფერს ამბობს. ეს პრინციპი წარმატებით მუშაობს ევროპის ბევრ ქვეყანაში, მაგრამ ჩვენთან მიიღო „მახინჯი სახე“. „შეიძლება კორუფციამ და ფულით მოსყიდვამ იყოს საუბარი, მაგრამ პროკურატურას გაუჩნდა საკმარისი სიფრცე იმისთვის, რომ იყოს სუბიექტური და მიკერძოებული. პიროვნული დამოკიდებულება შეიძლება გახდეს განმსაზღვრელი განსასჯელთან საპროცესო შეთანხმებისას. ასე გადაიქცა პროკურორთან შეთანხმება გარიგებად, ყველაზე ცუდი გაგებით. რომელიმე კონკრეტული პროკურორის გათავისუფლება საქმეს არც უშველის. ცვლილებები კანონშია შესატანი. მათ შორის დაზარალებულის უფლებების მხრივ“.

იურისტის თქმით, ხშირად ბრალდებულები საპროცესო შეთანხმებისთვის აუცილებელ ცრუ აღიარებით ჩვენებას წერენ; ეს იმ შემთხვევაში ხდება, როცა ეჭვმიტანილს გამოძიების ობიექტურობაში ეჭვი ეპარება და უშვებს ალბათობას, რომ მას მოსამართლე იმაზე მეტ სასჯელს მისცემს, ვიდრე საპროცესო შეთანხმების შემთხვევაში შეიძლება დაუმტკიცდეს.

საპროცესო შეთანხმება ხშირად დადებულია ქართველ ბიზნესმენებთანაც, რომლებსაც ჯარიმის სახით დიდი რაოდენობის თანხა გადაურიცხავთ ბიუჯეტში, ძირითადად წინასაარჩევნოდ. ამას „რესპუბლიკური პარტია“ თავის ანგარიშში „ლეგალიზებულ მექრთამეობას“ უწოდებს. „რესპუბლიკელები“ ხაზს უსვამენ იმ გარემოებასაც, რომ ერთი და იგივე პროკურორი ჯერ წინასწარ გამოძიებასთან ერთად მუშაობს, შემდეგ ითავებს მოსამართლის ფუნქციას, როცა საპროცესო შეთანხმების დროს სასჯელის ზომას განსაზღვრავს, ბოლოს კი იცავს ბრალდებულის ინტერესს, რადგანაც საპროცესო შეთანხმება მხოლოდ განსასჯელის მოთხოვნით დგება.

თუმცა, პოლიტიზირებულ და პრეცედენტულ საქმეებს რომ ჩამოეშორდეთ, პროკურატურა საპროცესო შეთანხმებას ეფექტურად იყენებს არასრულწლოვნების მიერ ჩადენილ მსუბუქ (ხუთიგონა, სხეულის მსუბუქი დაზიანება, პირველად ჩადენილი დანაშაული) დანაშაულებზე. ასეთ შემთხვევებში, კანონი ეფექტურ და სამართლიან მართლმსაჯულებას განაპირობებს, თუმცა ამავე კანონით დაზარალებულთა ერთი ნაწილი სამართლიანობის აღდგენას სტრასბურგის სასამართლოში ითხოვს. ■

საპროცესო შეთანხმების პრაქტიკა

ქართულ კანონმდებლობაში საპროცესო შეთანხმების მუხლი იმ ქვეყნების საკანონმდებლო სისტემების გამოცდილებას ეყრდნობა, სადაც სასამართლო შეჯიბრებითობის პრინციპით მუშაობს. იტალიაში საპროცესო შეთანხმება ეფექტურად გამოიყენება ორგანიზებულ (მაფია, ნარკოდირეგები), ასევე წვრილმან დანაშაულებთან ბრძოლაში. კანონში არაა დაკონკრეტებული, რას გულისხმობს „გამოძიებასთან თანამშრომლობა“. შეთანხმების გაფორმებამდე პროკურორი დაზარალებულთან გადის ერთგვარ კონსულტაციას – წინასწარ ატყობინებს შეთანხმების ზოგად პირობებ-

ს, თუმცა დაზარალებულს არ აქვს საპროცესო მორიგებისთვის ხელის შეშლის, მოგვიანებით აპელაციის უფლება. პროკურორის კეთილ ნებაზეა დამოკიდებული, გაითვალისწინებს თუ არა დაზარალებულის პოზიციას. საპროცესო შეთანხმების განსხვავებული მოდელი მუშაობს ამერიკის შეერთებული შტატების რამდენიმე შტატში (ჯორჯია, სამხრეთ დაკოტა). საპროცესო შეთანხმებაზე მოლაპარაკების დაწყებამდე, პროკურორი აუცილებლად განუმარტავს დაზარალებულს, შეთანხმების დადების აუცილებლობას. დაზარალებული მოსამართლეს წერილობით ნა-

რუდგენს არგუმენტაციას, რატომ არის საპროცესო შეთანხმების წინააღმდეგი, და მოსამართლეს აქვს უფლება, გაითვალისწინოს დაზარალებულის მიდგომა და არ დამტკიცოს საპროცესო შეთანხმება. სხვა შტატებში დაზარალებულის ეს უფლებები კანონით არ არის გარანტირებული. აშშ-ში საპროცესო შეთანხმება გამოიყენება ყველა კატეგორიის დანაშაულთან ბრძოლაში. საქმეების 95% საპროცესო შეთანხმებით სრულდება. საქმეს სასამართლოში ნაფიცი მსაჯულები მხოლოდ იმ შემთხვევაში განიხილავენ, თუ ბრალდებული დანაშაულს არ აღიარებს.